

Rozhovor s doc. PhDr. Janem Měchýřem, CSc. (1930–2018, jeden ze zakladatelů a dlouholetých pracovníků Ústavu hospodářských a sociálních dějin)

Otázky kladla: Alena Švepešová

Jan Měchýř se narodil 22. března 1930 v Želénkách. V roce 1944 byl nuceně nasazen jako pomocný dělník ve firmě HIKO v Duchcově. Po druhé světové válce, konkrétně v roce 1948, získal výuční list. Následně mohl pokračovat ve studiích, nejdříve na Vysoké škole politických a hospodářských věd a po jejím zrušení na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jeho hlavním zájmem byla novodobá historie související s počátkem průmyslového rozvoje a novodobého sociálního hnutí na severu Čech. Byl výraznou osobností katedry dějin KSČ, ale po nástupu normalizace byl vyloučen z fakulty. Následně se stal školitelem v oboru výpočetní techniky. Po roce 1989 se mohl vrátit zpět na FFUK. Řada jeho děl přinesla a přináší nový pohled na problematiku hospodářských a sociálních dějin v Československu. Jeho hlavní doménou byly dějiny dělnického hnutí před první světovou válkou, ale nevyhýbal se ani dějinám po druhé světové válce. Patřil k dlouholetým pracovníkům ÚHSD, reprezentoval jeho zakladatelskou generaci a i po svém pensionování zůstával v čilém kontaktu s děním na ústavu. Jan Měchýř zemřel 19. října 2018.

Jaká byla Vaše cesta k vysokoškolskému vzdělání?

Nejdříve jsem, vzhledem k druhé světové válce, nastoupil k vyučení. U přijímací zkoušky na Vysokou školu politických a hospodářských věd byl důležitý dělnický původ studenta, proto jsem místo maturitního vysvědčení předkládal záznam o zaměstnání rodičů a prarodičů, který rozhodl o mém přijetí. V roce 1953 byla ovšem Vysoká škola politických a hospodářských věd zrušena. První část studentů se dostala pod právnickou fakultu a druhá část pod filozofickou fakultu. Já jsem pokračoval na fakultě filozofické. Dodnes si živě vzpomínám na zkoušku z dějin komunistické strany Sovětského svazu. V Sovětském svazu pod dohledem Stalina vznikla publikace o dějinách strany od založení až do roku 1938. Bylo to něco jako kladivo na čarodějnice, taková učebnice dogmatismu. Publikaci přeložili již za války do českého jazyka a my se to museli naučit přeříkat a udělat z toho zkoušku.

Kdy, proč a s jakými motivacemi jste přišel na Katedru, resp. Ústav hospodářských a sociálních dějin FFUK?

Nastoupil jsem sem proto, že původní moje pracoviště na Filozofické fakultě, které se jmenovalo Katedra dějin dělnického hnutí, bylo zrušeno. My jsme byli propuštěni

a když jsme se vraceli, tak naše původní katedra již neexistovala. Nejprve jsme skončili v náručí Katedry českých dějin a poté se historici, kteří se zabývali hospodářskými a sociálními dějinami, dali dohromady a fakulta nás zaregistrovala jako Katedru hospodářských a sociálních dějin.

Pomatuji si rok, kdy jste na katedru nastoupil?

Na sklonku roku 1989 nás poprvé vedení FFUK obeslalo a my jsme se začali scházet začátkem roku 1990 a již od tohoto roku jsme vyučovali.

Co Vás zavedlo k hospodářským a sociálním dějinám?

Já jsem se jako mladý nadšenec zaujal pro dějiny dělnického hnutí. Bylo o tom napsáno několik poutavých publikací, které jsem četl, když mi bylo přibližně 16 let. Toto téma mě zaujalo. Když jsem se hlásil na Vysokou školu hospodářských a sociálních věd, věděl jsem, že se chci věnovat dějinám dělnického hnutí.

S jakou motivací jste vstupoval na Katedru/Ústav hospodářských a sociálních dějin?

Friedrich Engels svými díly otevřel okno vzdělané veřejnosti do jiného světa a my jsme se na katedře, když jsem byl mladý, snažili o totéž.

Jak se vyvíjel Váš odborný náhled na hospodářské a sociální dějiny?

Ze začátku jsem za projev aktivity dělnického hnutí považoval zvláště stávky, ale problém byl zcela jiný a vlastně dodnes nevysvětlitelný. Zázrak, že počátkem devatenáctého století masa lidí z chudých vesnic přišla do měst a během dvou až tří generací byli v parlamentu a poté zasedli i ve vládách, a to se stejnou kvalifikací jako mají dnešní ministři. To jsem pouze zvnějšku popisoval. Lidé, kteří v životě nečetli Kapitál, nemohli pochopit dějiny dělnického hnutí. Abych se přiznal, tak já jsem nedělal pravé sociální a hospodářské dějiny. Já jsem spíše popisoval historické události.

Kam dospějí hospodářské a sociální dějiny?

Nedovoluji si soudit. Nikdy jsem nad touto otázkou nepřemýšlel. Budoucnost nevidím příliš růžově, protože dnes je to pro moderního mladého vědce téměř nedůstojné věnovat se dějinám dělnického hnutí.

Jaké své dílo, které vzniklo během Vašeho působení na katedře, považujete za nejvýznamnější?

Za užitečnou publikaci považuji knihu: Slovensko v Československu. V roce 1991, když se Československo chýlilo ke svému rozpadu, jsem ji sepsal pro nakladatelství Práce. V knize jsem publikoval i veřejnosti neznámé dokumenty. Společně s Jiřím Matějčkem jsme sepsali knihu Černé miliony o dětství a mládí dolování v severočeském revíru. Recenze knihy byly pozitivní, ale nedokáží odhadnout, kolik čtenářů tato kniha měla.

O co jste se ve svých dílech snažil?

Snažil jsem se o popularizaci odborných témat. Bylo pro mě důležité psát pro lidi. Čtenáři byli zvyklí na povinné fráze, takže v době, kdy bylo přikázáno vydávat aktivní

knihy o straně nebo o dělnické třídě, bylo pro čtenáře úlevou, když do rukou dostali kultivovaný text, jenž neměl prvoplánově propagandistické funkce.

Podarilo se Vám mezi magistry a zvláště doktorandy vychovat někoho, koho považujete za svého pokračovatele či žáka?

Nepamatuji se, že bych měl následovníka mezi svými studenty. Z kolegů jsme si hodně rozuměli s kolegou Pullmannem.

Je nějaká významná osobnost, která Vás ovlivnila?

Z literátů Milan Jariš. Z kolegů to byl zesnulý profesor Vladimír Kašík, který byl i mým dobrým přítelem. Velice skromný člověk, ze kterého jeho osobnost vyzařovala. Dále Petr Hora Hořejš, u kterého jsem se snažil pochopit, v čem spočívá jeho úspěšné psaní (pozn. red. jde o jeho rozsáhlé dílo Toulky českou minulostí).

Jak jste začal s výukou hospodářských a sociálních dějin?

Posledních deset let před rokem 1989 jsem vyučoval výpočetní techniku, protože jsem upadl v nemilost. Předtím jsem byl asistentem na Katedře dějin KSČ. Na katedře jsme byli upozorněni, ať jsme opatrní a zbytečně do ničeho nerýpáme. Tehdy jsem jako šestadvacetiletý kluk přednášel na filozofické fakultě nejhorší možné období, novodobé dějiny. Hlavním tématem byla druhá světová válka až současnost.

Je něco co se nelze během studia hospodářských a sociálních dějin naučit?

Myslím si, že se nelze naučit psát, to musíte dostat do vínku. Vyznávám pravidlo obrácené stránky. Například Petr Hora Hořejš, může psát o čemkoliv, vy si přečtete stránku a pokračujete k další. Poté je to dobrá kniha. Tam, kde se donutíte přečíst jen druhý odstavec a poté usnete, tak ať je o čemkoliv a jakkoliv přínosná, není důležitá.

Bylo někdy nějaké téma, které jste byl nucen vyučovat nebo psát?

Nepamatuji si, že by tomu tak bylo. Bylo zvykem, že se muselo přednášet o práci Stalina: O otázkách jazykovědy. Psal jsem s vědomím cenzury, takže některé části jsem musel psát v souladu s nařízením, ale inspiroval jsem se svým vyučujícím Františkem Červinkou, který říkal: „Existují situace, kdy není možné říci pravdu, ale důležité je, abys neřekl lež.“ Myslím si, že během přednášek i ve svých publikacích jsem se tímto pravidlem řídil.

Změnil byste dnes své rozhodnutí zabývat se hospodářskými a sociálními dějinami?

Určitě ne.

Jak hodnotíte pozici Katedry hospodářských a sociálních dějin se zahraničními institucemi?

Nedokáži posoudit

Jak vnímáte vztah sociálních a hospodářských dějin?

V době mého působení jsem nepocítoval soupeření mezi hospodářskými a sociálními dějinami nebo případně mezi odborníky na hospodářské či sociální dějiny.

Jak hodnotíte své působení na Katedře/Ústavu hospodářských a sociálních dějin?

Já jsem nikdy nebyl na pracovišti, kde bychom si házeli klacky pod nohy. Myslím si, že jsem tam s každým vycházel dobře. V dobrém na to vzpomínám.

Je nějaké téma, které jste chtěl zkoumat nebo publikovat, ale nepodařilo se Vám to?

Z odborných prací jsem dokončil vše, co jsem chtěl. Jediné nedokončené dílo je patnáctý díl Toulek českou minulostí, které mi nabídl ke zpracování Petr Hora Hořeš. Bohužel se nepohodl s redaktorem, bouchl dveřmi a za nimi jsem bohužel zůstal i já s nedokončeným patnáctým dílem, který měl být o první republice.

Je něco, co Vám zamezilo publikovat nebo pracovat?

Bohužel bylo na překážku mé jméno. Hrabal nebo Hořeš museli psát pod pseudonymem. Patřil jsem mezi jména, která se nesměla objevovat. V roce 1968 jsem nepatřil mezi ty, co vykřikovali a provolávali různá hesla, protože jsme byli znalí nové garnitury, dost jsme o nich věděli, tak jsme reformní proces přijímali s velkým uspokojením, ale bez nadšení, protože jsme jim příliš nevěřili, což se nakonec vyplnilo.

Kdy jste poprvé pocítil, že již nemůžete dále publikovat?

Poprvé mi to vzkázal šéfredaktor jednoho nejmenovaného libereckého nakladatelství, když tam ležela má kniha rozhovorů se členy krajského výboru komunistické strany. Necítil jsem to jako zákaz. Taková byla doba.

Co Vás donutilo odejít z filozofické fakulty?

Katedra byla zrušena a většinu z nás propustili. Raději jsem poté odešel, než abych proti svému přesvědčení pokračoval na filozofické fakultě.

Kde jste následně působil?

Pracoval jsem v oddělení materiálně technického zásobování ve Výzkumném ústavu pedagogickém. Měl jsem tam příjemnou společnost, ale jeden den mi byl zamezen přístup do budovy, abych nemohl získat smlouvu na dobu neurčitou. Poté jsem pokračoval v Kancelářských strojích, kde jsem se pohyboval ve společnosti osob s podobným osudem. Zde jsem působil od 17. listopadu 1980 do ledna 1990 jako vyučující výpočetní techniky.

Napsal jste nějakou publikaci v letech 1980–1990?

Napsal jsem učebnici programového jazyka COBOL, první v dějinách Československa. Když jsme se vraceli na fakultu, tak jsme museli projít pohovorem. Všichni kolegové, kteří tam seděli, se omlouvali, že to, bohužel, musejí. Součástí pohovoru bylo i předložení bibliografie, kam jsem knihu s hrdostí uvedl.

Jak hodnotíte postavení mužů a žen v hospodářských a sociálních dějinách?

V době mého působení na filozofické fakultě byly hospodářské a sociální dějiny doménou mužů. První má přednáška po roce 1989 byla o anarchismu, tam nebyla jediná

žena, ale sešli se tam anarchisté, kteří nebyli ani z fakulty, jen si to přišli poslechnout. Na dalších přednáškách, které jsem vedl, se vyskytovaly i ženy, ale stále byla převaha mužů.

Z jakých archivních pramenů jste ve svých publikacích nejčastěji čerpal?

Určité archiválie měl Ústav dějin KSČ. Pro materiál k odborným pracem jsem chodil do Státního ústředního archivu (pozn. red. dnešní Národní archiv) do fondu Prezidia českého místodržitelství a Policejního ředitelství. Především jsem používal situační zprávy jednotlivých stanic. Měl jsem příležitost dostat do ruky velké množství dokumentů. Byl jsem v rehabilitační komisi a díky tomu se mi do rukou dostalo velké množství dokumentů, které nikdo jiný nezískal. V archivu bezpečnostních složek jsem raději nebyl, protože mi to nebylo doporučeno. Prý to není dobrá četba.

Přemýšlel jste někdy o emigraci?

Ne, dokonce jsem se v roce 1968 dostal do Švýcarska. Řekl bych, že tam byly otevřené dveře, ale tím bych zabil svou matku i rodinu, protože by to pro ně bylo na doživotí. Nikdy jsem tohoto rozhodnutí nelitoval.

Litujete něčeho, co jste během své kariéry nevykonal nebo naopak udělal špatně?

Dostal jsem kdysi dobrou radu: „Nevzpomínej na kopance, které jsi udělal, a v žádném případě nepřemýšlej o tom, co si měl nebo mohl udělat.“